

‘EN DIT ZIJN DE NAMEN’

Heel, heel, heel lang geleden, misschien wel mijlenver geleden, traden de 26 letters van het alfabet eens voor de troon van God met de vraag, wie van hen het heilige boek van de Schriften zou mogen beginnen.

De eerste letter die naar voren trad, was de T. En de Tav vroeg: ‘O Heer van de wereld, laat het toch Uw wil zijn dat boek door mij te scheppen, want door mij hebt U de Torah aan Uw volk gegeven, de Wet hoe wij moeten leven’.

De Levende – gezegend zij Hij – antwoordde en sprak: ‘Nee, Tav, want jou heb ik geschreven op het voorhoofd van Kaïn na de moord op zijn broeder Abel’.

En terug trad de Tav.

Na hem boden zich nog 24 letters aan, maar geen van hen werd waardig bevonden om de heilige Schriften te openen.

Toen kwam de letter B, de Beth. Hij stapte naar voren en pleitte: ‘O Heer van de wereld, moge het Uw wil zijn het boek der boeken te openen door mij, aangezien alle bewoners van de wereld U dagelijks prijzen door mij. Immers: ‘Baroech, gezegend zijt Gij, Amen, Amen’.

De Levende stemde onmiddellijk in met de aanvraag van Beth. En de eerste letter van het Boek werd de B van Bereesjiet, in den beginne schiep God hemel en aarde.

Toen God daarop rondkeek, zag Hij daar nog één letter staan, die niets gezegd noch gevraagd had: de A, oftewel de Aleph. ‘O Aleph. Aleph, sprak God, waarom heb jij je recht niet doen gelden op een plaats in de Schriften?’

Aleph antwoordde: ‘Meester van het heelal, U hebt die eer al gegeven aan mijn zuster Beth, - waarom zou ik de koning nog vragen, zijn keuze terug te nemen?’

En God antwoordde: ‘O Aleph, Aleph, ook al heb ik de Beth gekozen als eerste letter van het boek der boeken, toch zal ik jou vanwege je bescheidenheid de eerste plaats geven in de Tien Woorden. Zoals daar geschreven staat: “Anic, Ik, jouw God die jou heb uitgeleid uit het diensthuis van de slaven”. Jij mag mijn eerste woord beginnen’.

Dit is een oude joodse legende uit de dertiende eeuw, op schrift gesteld in Spanje door Moses de Leon in zijn boek ‘De Zohar, het boek der schittering’. Het is bijna een hymne, een lofzang op de 26 letters van het alfabet, die ooit het aanzijn hebben gegeven aan wat geschreven staat, zoals in de regels die ons zojuist zijn voorgelezen, ons tot bevrijding, onkreukbare woorden, een handschrift van licht aan de hemel.

Niemand weet, wanneer ongeveer die woorden geschreven zijn en door wie. Geleerden denken, dat die tussen 5000 en 10.000 jaar vóór Christus moeten begonnen zijn, ergens in een uitgestrekt oosters land, in de buurt van de Euphraat en de Tigris. Verder weten we niets. Wat zou het ook? Het is al een mirakel, dat wij die woorden nog steeds bezitten en kunnen beetpakken en koesteren, dat wij ze zelfs kunnen leren en overwegen.

Over dat boek gaat het vandaag voor de zoveelste maal, of – nog erger – wij stellen u voor, dat boek het hele komende jaar stap voor stap te volgen, vanaf vandaag tot en met Pinksteren volgend jaar, en dat vol te houden, op het roekeloze af. Velen van ons hebben ze ontelbare malen gehoord, vanaf hun prille kinderjaren misschien, sommige kennen we uit ons hoofd, andere hebben wij nog nooit geleerd. Is het niet vermetel, om daar eens doelbewust en principieel achter aan te gaan? Misschien wel. Misschien ook niet. Ik wil proberen vanmorgen

met u te vermoeden, waarom zoiets wellicht goed is voor ons, ja, waarom wij het misschien wel nodig hebben.

Om maar ergens te beginnen. Ik hoor en spreek hier nog altijd mensen die met de vraag blijven rondlopen: zijn die verhalen echt gebeurd? Misschien is het goed om van de aanvang af ondubbelzinnig te antwoorden: nee, ze zijn niet gebeurd in de zin van wat wij historie noemen, zo van 1600-slag-bij-Nieuwpoort of 11-september-nine/eleven. Het verhaal dat wij zojuist hebben gehoord, speelt bijvoorbeeld in iets dat daar Egypte heet, maar dat niet is. In heel het huidige Egypte is bij alle opgravingen geen enkel teken of bewijs gevonden dat daar onoverzienbaar lang geleden vreemdelingen uit Kanaän hebben gewoond en verbleven; er is geen enkele Farao gevonden die met hen te maken heeft gehad, er is geen enkel historisch document of overblijfsel opgedoken dat wijst op een uittocht of op tien plagen. Strikt historisch ziet het ernaar uit, dat het verhaal daar niet speelt en niet kan spelen.

Is het verhaal dus verzonnen? Nee, ook dat niet. Het speelt echter in een geheel ander soort historie dan deze. Welke dan? De historie van dit verhaal gaat al onze geschiedenisboeken en musea te boven. Het speelt niet in tijd, niet in data, in jaren, maanden of eeuwen geleden. Het speelt vandaag, nu, hier. Het Egypte van het verhaal is niet het Egypte van wat voor landgrenzen dan ook. Het verhaal noemt dat Egypte Mizraïm, dat wil zeggen: land van verdrukking, van vernedering, van mensenknechting, ga maar door. Het is – en dat is de kern, de ziel van het verhaal – overal en altijd. Het Egypte van het verhaal is Soedan, is Somalië, is Tibet, is Utoyah, is de Gaza-strook, is Libië, is misschien ook Nederland waar vluchtelingen die hier al tien jaar wonen en in die tien jaar kinderen hebben gekregen, worden uitgewezen en teruggestuurd naar het onheil waar zij voor gevlucht zijn. Het Egypte van het verhaal ligt overal, nog altijd. En het speelt vandaag en gisteren en morgen, het is historie in de zin van: het is waar, vandaag en hier, ik ben telkens aanwezig, het overkomt mij, ik sta ergens, het is live, ik kan het pakken en vasthouden en herkennen. Het is mijn vlees en bloed, ik ben niet alleen maar getuige, ik speel mee, ik ben erbij, en ik vermoed: jij ook.

Laat mij dit mogen illustreren vanuit de twee verhalen, die ons zojuist zijn voorgelezen, de proloog, de ouverture.

- Allereerst: de verdrukking, de repressie, de vernedering, - iedere dag in het journaal. Onderdrukking, - door wie? Farao, heet hij hier. De mens die deze tenachterstelling veroorzaakt en aanricht, heeft – dat zal u zijn opgevallen – geen naam. Hij heet Farao, verder niets. In de taal van de Bijbel betekent dat: hij heeft geen gezicht, hij is niemand, hij is geen mens, hij is een on-mens. Hij wordt alleen maar aangeduid naar zijn functie: hij is Farao, in het hebreuws per' o, letterlijk: heer van het grote huis. Farao, dat wil zeggen: hij is de macht, hij is de regeerder, de baas. De meerdere. Hij heeft het voor het zeggen, maar verder ook niets. Hij is niemand, naamloos, hoe machtig ook. Hij is een nul. Hij is nikser, leeghoofd.

Daar gaat heel het volgende verhaal over. Het gaat van a tot z over de strijd, de opstand tussen die naamloze macht en de wél met name genoemde onmacht, de onderwerping, de voetveeg, de slaaf en slavin, de verworpene. Die hij of zij kun je met de vinger aanwijzen: hij of zij is er. Je kunt hem zien en horen en herkennen. De ander, daarboven, zit ergens in een bunker of een schuilplaats. Hij is ondergedoken.

Dat is de strijd waar het verhaal over gaat. Een beeldverhaal, maar heel wat meer dan verbeelding. We zullen zien.

- Het tweede luik van de proloog gaat over twee vroedvrouwen. Zij hebben wél een naam, in tegenstelling met Farao, tegen wie zij zich teweerstellen. Zij heten Sifra en Pua. Dat wil zeggen: zij hebben wél een gezicht, zij zijn mens. Want: zij gaan tekeer tegen de macht, en hoe! Zij plegen overtuigd burgerlijke ongehoorzaamheid, zij zetten hun k. tegen de krib, zij

zetten die macht te kakken met een meesterlijke smoes: ‘die hebreeuwse vrouwen, nou, die kunnen er wat van, als wij aan komen hollen, hebben zij al vliegensvlug hun klus geklaard’. Die twee, Sifra en Pua, zijn het verzet in optima forma. Het verhaal zegt – en daar is het een verhaal voor – zij winnen het, zij vegen meedogenloos de vloer aan met het gezag en triomferen. Het lijkt het standbeeld van Saddam Hoessein wel, weet u nog?

Welnu, dát, die strijd tussen macht en onmacht, tussen goed en kwaad, is de rode draad in het ganse verhaal. De kleinen tegen de groten, Judit tegenover Holofernes, David tegen Goliath, de laatste de eerste, de herders tegen de koning, de wijzen tegen Herodes, de twaalfjarige tegen de rabbijnen, de arme in de schoot van Abraham. Dat is het verhaal, iedere bladzijde weer. Dat verhaal is alle Farao’s, alle Herodessen, alle Nabuchodonosors, alle Pilatussen, alle Kadafi’s te machtig. Zo gaat het door, de eeuwen der eeuwen. En telkens weer is het de minste, hier de vrouw, de vroed-vrouw, de verlos – verlos! – kundige, die het voortouw neemt. Eeuwenlang, tot en met die morgen in de tuin op Pasen, bij het graf, de vrouw die zich omkeert, van het graf, van de dood af, en hem ziet, door hem met name wordt genoemd en gestuurd wordt naar de mannen, bevend in hun bovenzaal, om hun te zeggen wat zij gezien heeft. Zij! Dat is het verhaal, voor de zoveelste keer.

Vergeeft u mij, maar ik kan er niet genoeg van krijgen.

Zou die wereld-omgekeerd – je weet wel – zou die dan toch kúnnen?

j.n.